

Birger – jarlen som byggde riket

Med hänsynslösa metoder manövrerade Birger jarl ut sina motståndare. Den fred som följde gav unika möjligheter att bygga riket – borgar och städer anlades och en riksomfattande lagstiftning infördes.

Den man som långt senare skulle bli känd som Birger jarl såg dagens ljus i östgötska Bjälbo omkring 1210. Förmodligen föddes han i en ännu outgrävd stormannagård strax väster eller nordväst om Bjälbo kyrka, vars magnifika torn restes medan Birger var tonåring.

Fram till alldeles nyligen var det kutym att ange "cirka 1200" som hans födelseår, men analyserna av Birgers skelett har visat att han var i 55-årsåldern när han dog, varför forskarna har skjutit fram födelseåret med ett decennium.

Yngst av bröderna

Fadern hette Magnus Bengtsson, mer känd som Magnus Minnesköld, modern Ingrid Ylva. Ingendera föräldern är välkänd. Eftersom Magnus försvinner ur källorna ungefär samtidigt som Birger föddes brukar man mena att han dog omkring 1210 och att det följaktligen var änkan som ombesörjde att barnet fick en god uppfostran.

Birger var en av de yngsta pojkarna, kanske allra yngst, i hushållet på Bjälbo. Hans bröder gjorde karriär medan han själv var ett barn. Brodern Eskil blev lagman i Västergötland och dog omkring 1227, när Birger var i 17-årsåldern.

Bröderna Karl och Bengt efterträdde varandra som biskopar i Linköping. Karl stupade redan 1220, under ett krigståg i Estland, och Bengt dog 1237, alldeles i början av Birgers egen politiska bana. En annan broder vid namn Elof förefaller ha levt längre, men källorna om honom är få.

Uppväxtåren lär alltså ha präglats av en stark moder och av starka bröder. Utrymmet för den unge Birger att armbåga sig fram till en egen position under dessa år var litet. Dessutom var Sverige ett oroligt land.

Strid om kronan

Den unge kungen Erik Eriksson (av en senare elak tradition döpt till "Erik läspe och halte") störtades från tronen år 1229 av stormannen Knut länge, som förmodligen tillhörde en annan gren av kungahuset. Efter en kort regeringstid avled Knut år 1234, och under ännu ouppklarade omständigheter kunde Erik återta kronan.

Sådana fejder och oroligheter var allt annat än ovanliga. De tillhörde politikens realiteter i den äldre medeltidens Sverige. Makten vilade i händerna på en liten klick stormän och biskopar som i regel gjorde

som de ville i de egna bygderna, utan störande inblandning uppifrån, och som tidvis enades om en gemensam härskare.

Men inte alltid. På 1100-talet hade Sverige ofta haft mer än en monark samtidigt. Kungen och hans närmaste man, jarlen, måste ständigt vara på sin vakt mot uppror och kupper.

Inga styrande institutioner

Några institutioner av modernt snitt fanns inte i det tidiga 1200-talets Sverige. Ingen regering, ingen riksdag, inga ämbetsverk, inga ministerier, inga kommuner, inga landsting, inga universitet, inga hovrätter. Kyrkan existerade förvisso som institution, men stiftet saknade domkapitel och biskoparna var i lika hög grad världsliga stormän som de var präster.

Då och då formerade sig stormännen till partilikhande grupperingar, men de påminde inte om nutida partier utan var snarare tillfälliga allianser i orostid. Knut länge hade använt sig av en sådan gruppering när han grep makten 1229 – ”folkungarna”. Namnet levde vidare och skulle återupplivas flera gånger under påföljande decennier.

Väl att märka tillhörde Birger jarl inte folkungarnas grupp, även om vissa av hans släktingar tycks ha gjort det. Långt senare, på 1600-talet, skulle historieskrivare missförstå termerna och döpa den dynasti Birger grundade till Folkunga-ätten, ett besynnerligt fel som avslöjades på 1900-talet men som ännu dröjer sig kvar i många böcker.

Gifte sig med Ingeborg

När vi första gången möter Birger i skriftliga källor är det som en i kretsen av de personer som omger kung Erik sedan han återtagit tronen efter Knut låniges död år 1234. Vid denna tid ingick Birger äktenskap med Eriks syster Ingeborg, något som visar vilken betydelse han och hans familj tillmättes av kungahuset.

Men han var långt ifrån mäktigast i kretsen. Allra närmast kung Erik stod jarlen, Ulf fase, en äldre kusin till Birger som inte hade några

planer på att retirera från positionen förrän döden eller militärt nederlag gjorde honom därtill nödd och tvungen.

Det är alltså som kunglig man, men i underordnad position, vi lär känna den unge Birger Magnusson. Första gången vi ser honom agera på egen hand är 1237 eller 1238, och då rörde det sig om ett ärende som inte med bästa vilja kan karaktäriseras som riksangeläget.

Cisterciensmunkarna i småländska Nydala låg i bitter fejd med bönderna i Östbo härad, det vill säga jordägarna i trakten av Värnamo.

Illa tålda munkar

Munkarna menade sig ha rätt att utnyttja de båda skogarna Nutahult (Nåthult) och Flata (troligen i södra delen av Tofteryds socken), vilket bönderna envetet vägrade acceptera eftersom de menade att skogarna var häradsallmänningar som klostret skulle hålla sina giriga fingrar borta från.

Det var inte första gången bönder och munkar grälade. Munkarna, som bevisligen ägnade sig åt urkundsförfalskning för att stärka sina krav på markrättigheter, var illa tålda av folket i Östbo. Den här gången gick det inte att lösa fejden lokalt. Parterna appellerade till kung Erik, som delegerade ärendet till sin svåger Birger.

Så vitt dokumenten låter oss bedöma har Birger Magnusson ägnat sig åt komplicerade förhandlingar. Till slut, år 1238, överlämnade han å kungens vägnar en större summa pengar till abboten i Nydala, som denne i sin tur skänkte till Östbo härad som skadeersättning.

Sedan kunde parterna uppnå en kompromiss. Munkarna fick Nutahult och bönderna fick Flata, men de accepterade att de förra fick rätt till bete, svinuppfödning, virkes- och vedhuggning, biodling och jakt i sistnämnda skog.

Birger har alltså fungerat som kunglig medlare. Väl att märka låg Nydala och Östbo härad i den absoluta periferin av det svenska riket. Nydala låg i Njudung och Östbo i Finnveden, två av de "små länder" som skulle komma att utgöra Småland. Ingetdera landet

deltog i svenska kungaval. I allt väsentligt låg Njudung och Östbo ännu utanför kungarikets gränser.

Sändes österut

Kort tid efter det lyckosamma medlandet i Småland tycks Birger ha sänts österut för att nedkämpa ett tavastiskt uppror. Tavasterna levde i det finska inlandet och hade några decennier tidigare valt att erkänna svensk överhöghet och att anamma kristendomen.

Av allt att döma hade det varit ett frivilligt val. Förmodligen hade tavasterna känt sig hotade av ryssarna i **Novgorod** och av deras karelska undersåtar, som genomförde åtskilliga plundringståg norrut och västerut.

Men det svenska väldet visade sig inte alls vara lika behagligt som tavasterna trott, varför de förkastade både kristendomen och det svenska väldet ungefär samtidigt som bråket mellan Östbobönderna och Nydalamunkarna blev akut.

Påven ställde sig givetvis på de svenska myndigheternas sida och lovade 1237 syndaförlåtelse för de krigare som drog ut i korståg för att åter inlemma Tavastland i kristenheten.

Nedkämpade upporet

Vi vet att Birger fick i uppdrag att nedkämpa upporet, och vi vet att han lyckades. Kriget har skildrats i Erikskrönikan, där vi kan läsa hur svenskarna besegrade tavasterna och lät bygga Tavasteborgs fästning, en föregångare till Tavastehus (som byggdes först i slutet av 1200-talet). Dessvärre skrevs Erikskrönikan alldeles för sent – först på 1330-talet – för att vi skall kunna lita på dess tidsangivelse.

Enligt krönikan segrade Birger över tavasterna först i slutet av 1240-talet, vilket rimmar dåligt med dateringen av själva upporet och påvens uppmaning till korståg.

Dessutom vet vi av ryska källor att en här av svenskar, suomer (finnar från trakten av Åbo) och tavaster ryckte fram mot Neva och led ett svidande nederlag mot ryssarna den 15 juli 1240. Den ryske segerherren, furst Alexander av Novgorod, fick hedersnamnet Alexander Nevskij och gick till historien som en av sitt lands stora hjältar i kampen mot utländska invasioner.

Det troligaste är att Erikskrönikan har feldaterat kriget med ett decennium. Birger kuvade tavasterna 1238 eller 1239, varefter han avancerade vidare österut, rakt genom Karelen, ända tills expansionen stoppades av ryssarna.

Någon större prestigeförlust tycks nederlaget inte ha resulterat i. Redan 1241 möter vi åter Birger i en framträdande position, nu som kunglig svensk representant i förhandlingar med kung Håkon av Norge.

I kungens tjänst

Från mitten av 1230-talet till andra hälften av 1240-talet förefaller Birger Magnusson ha ägnat sig åt de här typerna av uppdrag. Förhandlingar, medlingar, krigståg, allt efter kungens önskemål. Han samlade på sig praktisk erfarenhet av regerande i både krig och fred. Men han stod aldrig i centrum.

Det var kung Erik och Ulf fase som bestämde. Allt detta förändrades under åren 1247–51. Det som hände under dessa år har beskrivits som en revolution uppifrån, en blodig svit av kupper som fick oerhört stora politiska konsekvenser, mycket större än forskarna länge var villiga att inse. Om vi läser medeltidens egna källor, som Erikskrönikan, är det uppenbart att dåtidens herremän, både på stormannagårdar och i kyrkans värld, var förskräckta. Birger Magnusson grep makten med så brutala metoder att han ännu ett sekel efter sin död mindes som en tyrann.

Briger jarls skyddsbrief till Karelens kvinnor förvaras på Riksarkivet i Helsingfors.

Holmger halshuggs

Det är inte lätt att bringa reda i händelsernas ordningsföljd, men det troligaste är att det började med att den politiska oppositionen, folkungarna, reste upprorsfanan under ledning av Holmger Knutsson.

Holmger var son till Knut länge och ville återta faderns krona. I slaget vid Sparrsätra, inte långt från Enköping, led de emellertid nederlag. Holmger flydde norrut men tillfångatogs i Gästrikland och blev halshuggen. Kort tid senare försvinner även Ulf fase från den politiska scenen.

Enligt annaler, medeltida årböcker, dog han 1248. Kanske hade han stött Holmger och fick ta konsekvenserna; kanske dog han av naturliga orsaker. I vilket fall som helst övertog Birger Magnusson hans plats som kungens närmaste man. Senast på vårvintern 1248 blev Birger Magnusson Birger jarl.

Vid samma tid som maktskiftet ägde rum möttes Sveriges ledande kyrkomän i Skänninge under ledning av den påvliga legaten Vilhelm av Sabina.

Resultatet, Skänninge mötes bestämmelser, räknas som en milstolpe i den svenska kyrkans utveckling. I Vilhelms rapport om Skänninge möte sägs att han har samtalat med jarlen, som är den mäktigaste mannen i denna del av riket.

Väl att märka låg Birgers släktgods Bjälbo bara ett stenkast från Skänninge. Birger har alltså tagit tillfället i akt att uppnå bästa möjliga relation med den katolska kyrkans högsta ledning. Detta skulle visa sig viktigt inför framtiden. Till skillnad från många andra medeltida potentater låg Birger jarl, så vitt vi vet, aldrig i konflikt med kyrkan.

Ny styrkeposition

Ännu viktigare var konsekvenserna av slaget vid Sparrsätra. I Skänningeannalerna läser vi att den uppländska allmogen, som kämpat på folkungarnas sida, "förlorade segern och sin frihet, och man pålade dem spannskatt, skeppsvist och flera bördor".

Kung Erik och Birger jarl har alltså smidit medan järnet var varmt. När oppositionen hade kuvats i blod tvingades upplänningarna betala skatt. Gamla förpliktelser, främst inom försvarsorganisationen, omvandlades till stående skatter.

Liknande reformer genomfördes i mitten av seklet i hela kungariket, efter mönster från det skatteväsende som redan hade utvecklats i Västergötland och Östergötland.

För kungamakten var det ett stort steg framåt. Utifrån denna färiska styrkeposition förhandlade Birger återigen med den norske kungen i Lödöse sommaren 1249. Kung Håkon föreslog själv att hans son, Håkon Håkonsson, skulle ingå äktenskap med Birgers dotter Rikissa. Även i grannlandet var det uppenbart att Birger hade blivit en makt att räkna med inför framtiden.

Birger jarl bekostade till stor del återuppbyggnaden av Varnhems klosterkyrka efter att den eldhärjats 1234. Kyrkan brändes ner under nordiska sjuårskriget och dagens exteriör är till största delen tillkommen därefter.

Kung Erik dör

Den 2 februari 1250 avled kung Erik. Enligt Erikskrönikan befann sig Birger vid tillfället i Finland. Innan han hunnit hem valde de svenska stormännen hans son Valdemar till kung. Valdemars mor var ju den döde Eriks syster, vilket gav honom legitima tronrättigheter.

Enligt en skröna skall Birger efter hemkomsten ha varit rasande över att inte själv ha valts till efterträdare. Stormannen Joar Blå skall då ha svarat att de hellre ville ha en ung än en äldre man som härskare, och om Birger vägrade låta sonen bli kung skulle Joar minsann skaka fram en ny kung ur sin egen kjortel.

Inget tyder på att historien är sann. Allt vi vet ger snarare vid handen att det passade Birger jarl utmärkt att Valdemar valdes till kung. I och med det hade den egna familjen lagt under sig både jarlämbetet och kungaämbetet och skaffat sig maktmonopol i två generationer.

Dessutom var Valdemar enbart härskare på papperet. Ända till sin död förblev Birger jarl Sveriges egentliga monark.

Slutpunkten i maktövertagandet sattes om hösten 1251, då folkungarna genomförde ännu ett misslyckat kupp försök. Under ledning av Holmgers bror Filip och dennes allierade Knut Magnusson invaderade de Sverige med tyska och danska soldater.

Birger jarl mötte invasionen vid Herrevadsbro, en plats vars belägenhet har varit föremål för många lärd tvist. Den traditionella tolkningen säger att Herrevadsbro låg vid Kolbäcksån i Västmanland, en senare tolkning att det rörde sig om en plats vid Säveån i Västergötland.

Beskylls för svek

Exakt vad som hände vid Herrevadsbro är också okänt. Enligt Erikskrönikan segrade jarlen genom svek. Biskop Kol i Västerås skall ha lyst frid, varefter folkungarna skall ha lagt ned sina vapen och gått över ån.

Men istället för att inleda förhandlingar bröt Birger freden och lät halshugga dem. Han konfiskerade deras egendomar, och "sedan torde ingen mot jarlen stånda".

Oavsett om Erikskrönikans ord är att lita på eller inte var oppositionen grundligt krossad efter uppgörelsen vid Herrevadsbro – det finns det andra indicier på.

Sett ur dåtida rättsperspektiv hade Birger jarl gjort ett grovt övertramp och tillfogat folkungarna "mycken orätt", men han hade också gjort sig så fruktad att inga nya uppror eller kuppförsök var att vänta på länge. Hela den vuxna oppositionen var tillintetgjord.

Lång fredsperiod

Under ett kvarts sekel skulle Sverige präglas av en, för medeltida förhållanden, ovanligt lång inre fredsperiod. Påven ställde sig helt på Birgers sida. År 1252 befallde Innocentius IV att de svenska biskoparna skulle stödja kungen och jarlen mot alla dem som störde friden i riket, något som i praktiken var ett kyrkligt godkännande av likvideringarna vid Herrevadsbro.

Nu var grundstenarna lagda. Fienden var död och skatteväsendet infört. Alla viktiga ämbetsposter kontrollerades av den egna familjen. Under den tid Birger jarl hade kvar att leva, ett och ett halvt decennium, skulle det svenska riket förändras på ett mer genomgripande sätt än vid få andra tillfällen i vår historia. Den viktigaste pusselbiten är redan nämnd: skatteväsendet.

I och med att kungamakten fick betydligt större inkomster än tidigare kunde Birger jarl ta nya initiativ. Men för att det skulle fungera behövde han goda relationer med köpmännen i norra Tyskland, särskilt med folket i den rika hansestaden Lübeck.

De varor som lämnades i skatt kunde säljas till köpmännen från söder. Vinsten kunde användas till att bygga borgar, hyra knektar och anlägga städer. Monarkin kunde gå till offensiv i hela samhället.

Danska hänsyn

Sett mot denna bakgrund är det lätt att förstå varför Birger jarl allierade sig med tyskarna. Dessutom fanns det ett utrikespolitiskt skäl.

Den danske kungen Abel hade stött folkungarnas invasion 1251, och de tyska köpmännen var den danske kungens fiender. Genom att alliera sig med fiendens fiende förbättrade Birger jarl Sveriges läge gentemot Danmark. (Det fanns även långt gångna planer på en norsk-svensk attack mot Danmark, men krigståget ställdes in när Abel avled 1252.)

Både köpmän från Lübeck och från Hamburg fick på 1250- och 1260-talen skatte- och tullfrihet i Sverige, allt för att locka dem till landet och på sikt öka de kungliga inkomsterna och landets rikedom. De tyskar som permanent slog sig ned i Sverige, vilket många gjorde, måste dock lyda svensk lag.

Stockholm ser dagens ljus

Just vid denna tid, år 1252, dyker Stockholm för första gången upp i skriftliga källor, som platsen där Birger jarl vistas i samband med skrivandet av några brev. Sannolikt fanns redan tidigare en befästning och en mindre bosättning i nuvarande Gamla Stan (Stadsholmen), men först nu började staden utvecklas på allvar.

Och det gick fort. Inom loppet av ett par decennier hade Stockholm blivit Sveriges folkrikaste plats och en metropol för all handel mellan Mälardalen och Östersjövärlden.

Varför Birger valde att satsa på Stockholm är okänt, men förmodligen sammanföll flera skäl. Först och främst var platsen ett "lås för Mälaren", en bra lokalisering för en borg som kunde blockera för fientliga flottor.

Dessutom hade staden ett utmärkt handelsläge. Vissa forskare har även gjort gällande att Birger kanske hade den för tillfället kuvade oppositionen i åtanke. Med en stark och befäst kunglig stad mitt i Svealand minskade ytterligare risken för kommande folkungauppror.

Men Stockholm var bara en i raden av städer och befästa orter som nu började utvecklas. Före Birger jarls maktövertagande hade Sverige bara en handfull egentliga städer: Sigtuna, Skara, Lödöse, Söderköping, Visby och Kalmar.

Hästholmen och Vimmerby

Under andra hälften av 1200-talet tillkom många nya – Nyköping, Linköping, Uppsala, Enköping, Västerås, Örebro, Arboga, Jönköping, Strängnäs, Skänninge och Västervik, och efter några decennier hade stadskartan utökats med Östhammar, Köping, Torshälla, Tälje, Trosa, Norrköping, Hästholmen, Vimmerby, Växjö och Åbo.

Även när det gäller borgar var utvecklingen häpnadsväckande. Före 1250 hade Sverige inga egentliga slott alls; det närmaste var ett stort men svårförsvarat stenhus på Visingsös sydspets. Under andra hälften av 1200-talet anlades det ena stora slottet efter det andra, med Stockholm och Kalmar som paradexempel.

Det är uppenbart att Birger jarl hade en huvudroll i expansionen. Se bara på utvecklingen i Nyköping. Orten nämns i skriftliga källor första gången år 1250, då kung Eriks änka Katarina donerade området till Gudhems kloster.

Då fanns en mindre bosättning med myntverk på platsen, men det var knappast en stad. Tre år senare bytte nunnorna bort orten till Birger jarl. Han tog snart initiativ till att bygga en stark borg, Nyköpings hus, som i ombyggt skick ännu står kvar. Hantverkare och köpmän sökte sig dit, och efter några decennier var Södermanlands nuvarande residensstad ett faktum.

Kontrollerade Göta älvs mynning

Mycket tyder på att även det nuvarande Sveriges näst största stads äldsta anor går tillbaka på Birger jarls aktioner. Visserligen dröjde det till 1600-talet innan Göteborg grundades, men grundförutsättningen för att det skulle kunna ske var att det svenska riket kontrollerade kusten vid Göta älvs mynning.

Så hade inte varit fallet före 1200-talet, då älven varit gränsflod mellan Norge och Danmark. Enligt en trovärdig hypotes förändrades

detta under Birger jarls tid, då det ofta rådde fred och goda relationer mellan de tre nordiska rikena. Kungarna Kristofer av Danmark och Håkon av Norge tycks ha avstått smärre landområden vid älvens mynning, så att den svenska staden Lödöse fick en korridor ut till Västerhavet.

Som exempel på Birgers omsorg om relationerna med grannkungarna kan nämnas en historia från 1257, då han bjöd in sin norske svärson, prins Håkon Håkonsson, till påskgästning på Lena kungsgård i Västergötland. Enligt den norska källan skall jarlen ha hotat sina svenska soldater med stränga straff om de var ohövliga mot gästerna, till exempel kallade dem "baggar". Detta var ett vedertaget svenskt öknamn på norrmän och betydde ordagrant "fårtestiklar".

Politiskt äktenskap

Ett annat exempel på omsorgen om relationerna är 1258 års svensk-danska äktenskapsavtal. Birgers son Valdemar skulle gifta sig med den danska prinsessan Sofia, ett äktenskap som också blev verklighet 1260.

Fullt lika fredlig var inte Birger jarl i relationerna med grannarna i öster. År 1256 gjorde han ett misslyckat försök att etablera ett svenskt brohuvud vid Finska vikens södra kust, men än en gång stoppades han av Alexander Nevskij.

Legitimerade monarkin

Skatteinkomsterna, borgarna och städerna gjorde att Birger jarl framstod som mycket starkare än någon tidigare svensk härskare. Därför kunde han även ta sig rätten att trumfa igenom lagar. Genom att stärka rättssäkerheten och göra Sverige till ett tryggare land att leva i legitimerade han också den nya monarkin för folket.

Framför allt har Birger gått till historien som stiftare av så kallade edsöreslagar, lagar som – till skillnad från landskapslagar – gällde i hela kungariket. Termen "edsöreslag" syftar på att kungen, jarlen och deras närmaste män med eder förpliktade sig att straffa brott som kränkte den allmänna freden i landet. Alla skulle känna sig säkra, oavsett var de bodde.

Med detta som vägledande princip tillkom lagarna om hemfrid, kvinnofrid, tingsfrid och kyrkofrid. Envar som bröt mot lagarna, till exempel gjorde våldsamt inbrott i ett hus, begick våldtäkt eller rånade en kyrka, förverkade rätten till egendom och blev fredlös.

Birger jarl rensade även upp i de äldre lagar som han ansåg föråldrade och orättvisa. Enligt Östgötalagen förbjöd han järnbörd (en bevismetod som gick ut på att den anklagade skulle bära glödgat järn, varvid Gud skulle skydda personen från skador om han eller hon var oskyldig) och gävträldom (en praxis varigenom fattiga människor kunde göras till slavar eftersom de inte hade råd att försörja sig själva).

En försiktig diplomat

I 1260-talets källor märker vi betydligt mindre av Birger jarl än i dokumenten för 1250-talet. De stora reformerna hade genomförts, freden med grannländerna vidmakthölls och oppositionen var lika kuvad som tidigare.

Dessutom började jarlen bli gammal, med dåtidens mått mätt. De maktmänniskor som förde aktiva liv på hästryggen, i fälttåg och på bullriga fester kunde sällan räkna med att uppnå nutida pensionsålder.

När vi möter Birger jarl under de sista åren agerar han i egenskap av äldre statsman, en försiktig diplomat som försöker gå en balansakt på den utrikespolitiska scenen samtidigt som det råder lugn i hemlandet. Hustrun Ingeborg hade avlidit 1254. Sju år senare gifte Birger om sig med Mechtild av Holstein, änka efter Birgers gamle fiende kung Abel av Danmark, något som stärkte hans ställning i södra Östersjöområdet.

Begravning i Varnhem

På sommaren 1266 vistades han i Kalmar, där han i sällskap med sina biskopar och sina söner mötte den påvliga legaten kardinal Guido. Vad förhandlingarna resulterade i är okänt. Ett par månader senare, den 21 oktober 1266, avled jarlen under en vistelse i Jälbolung, en ort som möjligen motsvaras av en gård i det västgötska Lung.

Birger jarl lades till sista vilan i Varnhems klosterkyrka, där han ännu vilar i samma grav som den tidigt avlidne sonen Erik (död 1275) och änkan Mechtild (död 1288).

Graven, som placerades framför lekbrödraaltaret, var länge bortglömd men återupptäcktes i samband med en omfattande restaurering av kyrkobyggnaden under åren kring 1920, då golvet sänktes till medeltida nivå. Man hittade resterna efter tre personer, som med relativt stor sannolikhet har identifierats som Birger, Erik och Mechtild.

Själva gravhällen visade sig vara inmurad i en vägg i norra tvärskeppets nordöstra hörn; möjligen hade den flyttats dit på 1600-talet. Hällen tillverkades långt efter jarlens död, säkerligen på initiativ av sonen Magnus Ladulås, som regerade mellan 1275 och 1290.

Att valet föll på just Varnhem är inte svårt att förklara. För det första var det en kunglig gravkyrka. Kung Erik och andra medlemmar av dennes dynasti hade gynnat klostret och valt att låta sig begravas där. Birger anknöt alltså till en släkttradition.

För det andra hade klostret eldhärjats 1234. När munkarna på allvar tog itu med återuppbyggnaden på 1250-talet var Birger jarl en av huvudfinansiärerna. Det var alltså, enligt dåtida resonemang, hans egen kyrka, hans mausoleum.

Stiftarbild med jarlens porträtt

Faktum är att vi ännu kan beskåda honom i byggnaden. Under mittskeppets nordöstligaste valvribba, på höger sida om en skulptur av Jesus, finns ett konsolhuvud i sandsten, en så kallad stiftarbild som föreställer Birgers ansikte. Jarlen har hårda, bestämmande anletsdrag, som avslöjar en energisk och maktfullkomlig härskare.

Han har avbildats med långt hår, som faller i vågor för att sluta med viss upprullning. På huvudet sitter en hertigkrona, eftersom den latinska titeln för hertig, dux, motsvarade den svenska titeln jarl.

De osteologiska undersökningar som har gjorts av Birgers kranium visar att skulpturen, som man tror tillkom på 1250- eller 1260-talet, har stora likheter med originalet. Birger jarl hade ett brett ansikte med hög hjässa, kraftigt ögonbrynsparti och en markant haka.

